

Jacek Błaszczak

ZNALEZISKO DENARÓW BOLESŁAWA KĘDZIERZAWEGO
NA STANOWISKU 1 W WILKOWICACH, GM. WARTKOWICE

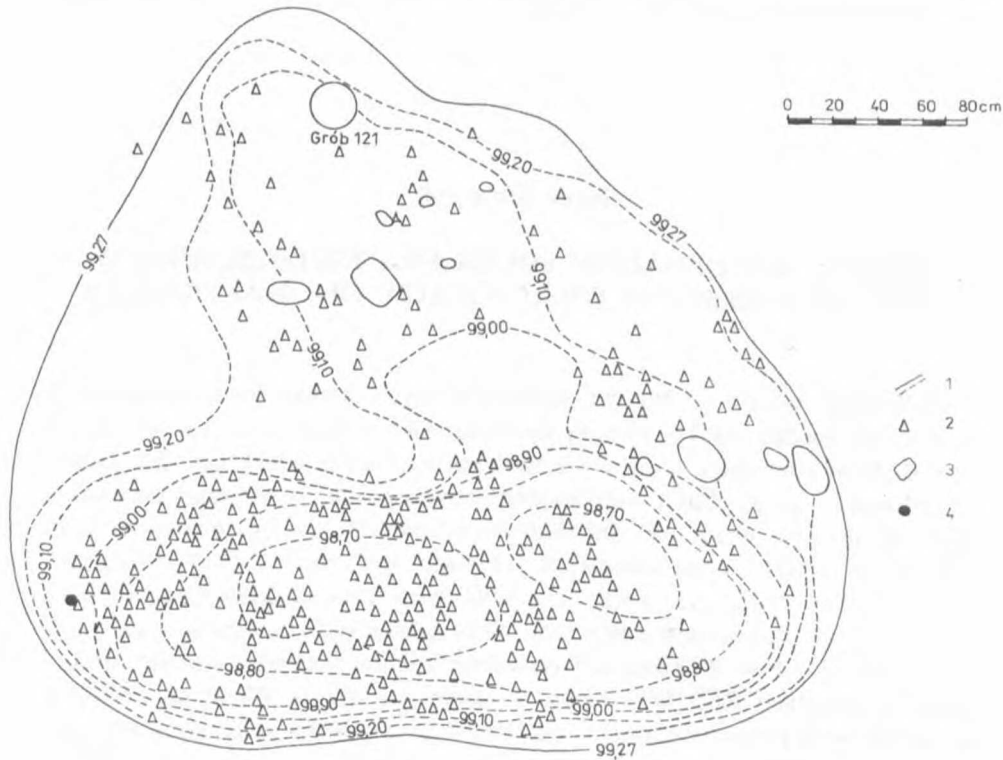
Odkrycia monet w trakcie systematycznych badań wykopaliskowych zdarzają się bardzo rzadko. Monety są znaleziskami cennymi, gdyż w większości przypadków pozwalają uściślić chronologię badanych obiektów. Na cmentarzyskach i grodziskach wczesnośredniowiecznych występują niewielkie ilości monet¹ natomiast do zupełnie wyjątkowych zaliczyć należy monety odkryte w obrębie osad otwartych. Dlatego też cztery denary Bolesława Kędzierzawego znalezione na stan. 1 w Wilkowicach we wczesnośredniowiecznej chacie (nr 13) należą niewątpliwie do ciekawszych odkryć tam dokonanych.

Stanowisko 1 w Wilkowicach położone jest na wschodnim stoku doliny Neru na gruntach RSP Wilkowice, w odległości około 300 m na południe od zabudowań gospodarczych. Część stanowiska została zniszczona podczas eksploatacji piasku. W wyniku kilkuletnich badań² oprócz wielu obiektów związanych z osadnictwem kultury łużyckiej, pomorskiej i przeworskiej odkryto kilkadziesiąt obiektów wczesnośredniowiecznych.

Chata, w której znaleziono monety znajdowała się bezpośrednio pod warstwą orną. Kształt obiektu jaki zaobserwowano po zdjęciu warstwy ornej (na wys. 99,27) był bardzo nieregularny (rys. 1), gdyż górne fragmenty wypełniska chaty zostały zniszczone przez głęboką orkę, której ślady widoczne były na powierzchni wykopu. Zarys chałupy był nieco zbliżony do trójkąta o zaokrąglonych wierzchołkach; długość nie przekraczała 380 cm, a szerokość około 320 cm. Wypełnisko stanowiła tłusta ziemia o niemal czarnej barwie, a grubość tej warstwy dochodziła do 70 cm w części południowej i około 20 cm w części północnej. W obrębie chałupy znaleziono

¹ A. Gupieniec, *Znaleziska monet wczesnośredniowiecznych na terenie województwa łódzkiego*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1975, t. 22, s. 393.

² Badania wykopaliskowe na stan. 1 w Wilkowicach prowadzone są z przerwami od 1979 r. przez ekspedycję Katedry Archeologii UŁ pod kierunkiem autora.

Rys. 1. Wilkowice, gm. Wartkowiec, stan. 1. Plan chałupy nr 13

1 – obrysy chałupy na kolejnych poziomach, 2 – ceramika, 3 – kamienie, 4 – miejsce znalezienia monet

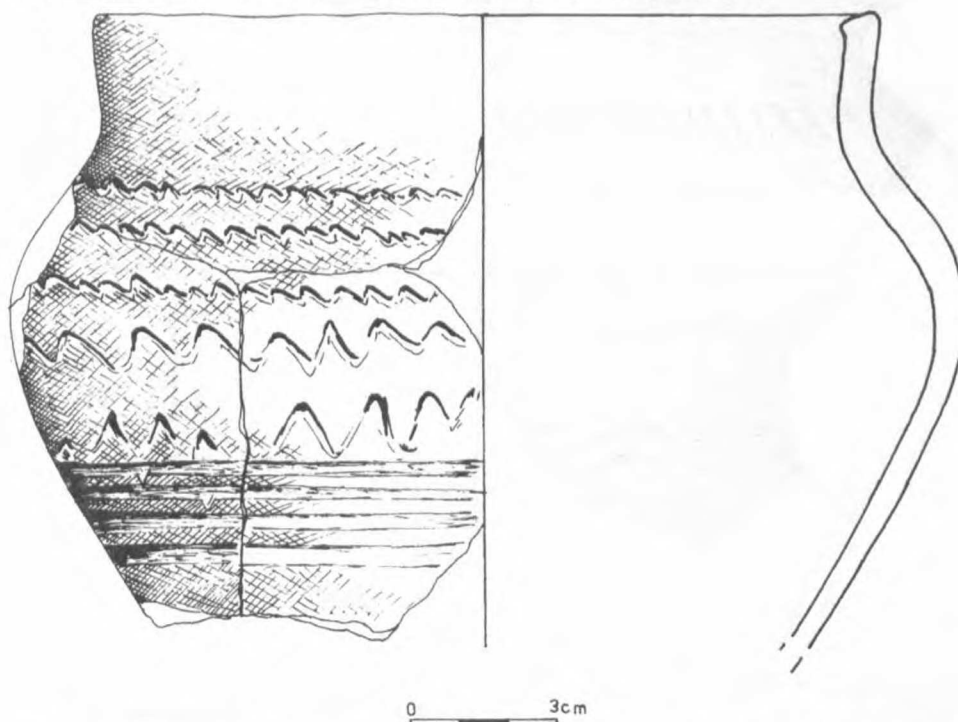
dość liczne ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej (43 ułamki krawędzi, 217 ułamków brzuśców, 25 fragmentów den, jeden fragment naczynia z uchem oraz dziewięć większych fragmentów naczyń o esowatym profilu), nieliczne fragmenty kości zwierzęcych oraz cztery denary Bolesława Kędzierzawego.

W wypełniku chaty znaleziono również kilka ułamków ceramiki kultury łużyckiej, pochodzących zapewne ze zniszczonego grobu (nr 121) odkrytego przy jej północnej krawędzi.

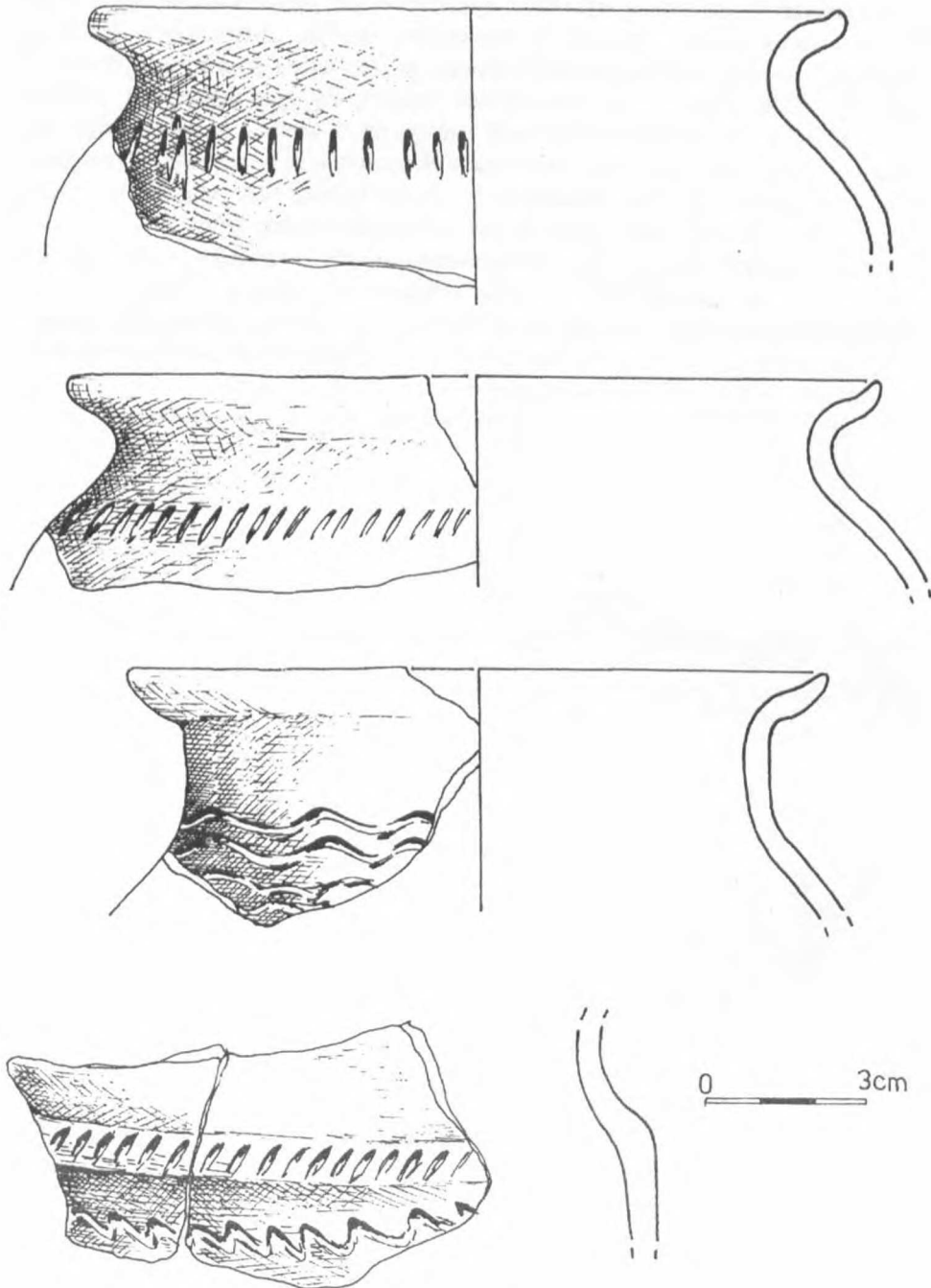
Ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej najliczniej występowały w pierwszych dwóch warstwach i w większości koncentrowały się w części południowej obiektu, natomiast w części północnej liczniej znajdowano kamienie (niektóre były silnie przepalone). W części tej znaleziono również kilka fragmentów ceramiki wtórnie przepalonej. Dominowały fragmenty naczyń

o baniastych brzuścach z wysokimi cylindrycznymi szyjkami (rys. 2). Liczne były również ułamki naczyń o esowatym profilu, posiadające baniasty brzusec i niezbyt wysoką szyjkę z mocno na zewnątrz wywiniętą krawędzią (rys. 3). Dna naczyń były przeważnie wklęsłe do wewnątrz. Na jednym z fragmentów dna widoczny jest znak garncarski w postaci krzyża o równych ramionach (rys. 4). Wszystkie naczynia wykonywane były ręcznie, a następnie silnie obtaczane na kole garncarskim. Powierzchnię ich najczęściej zdobi ornament w postaci linii falistych lub ukośnych kresek (rys. 2, 3).

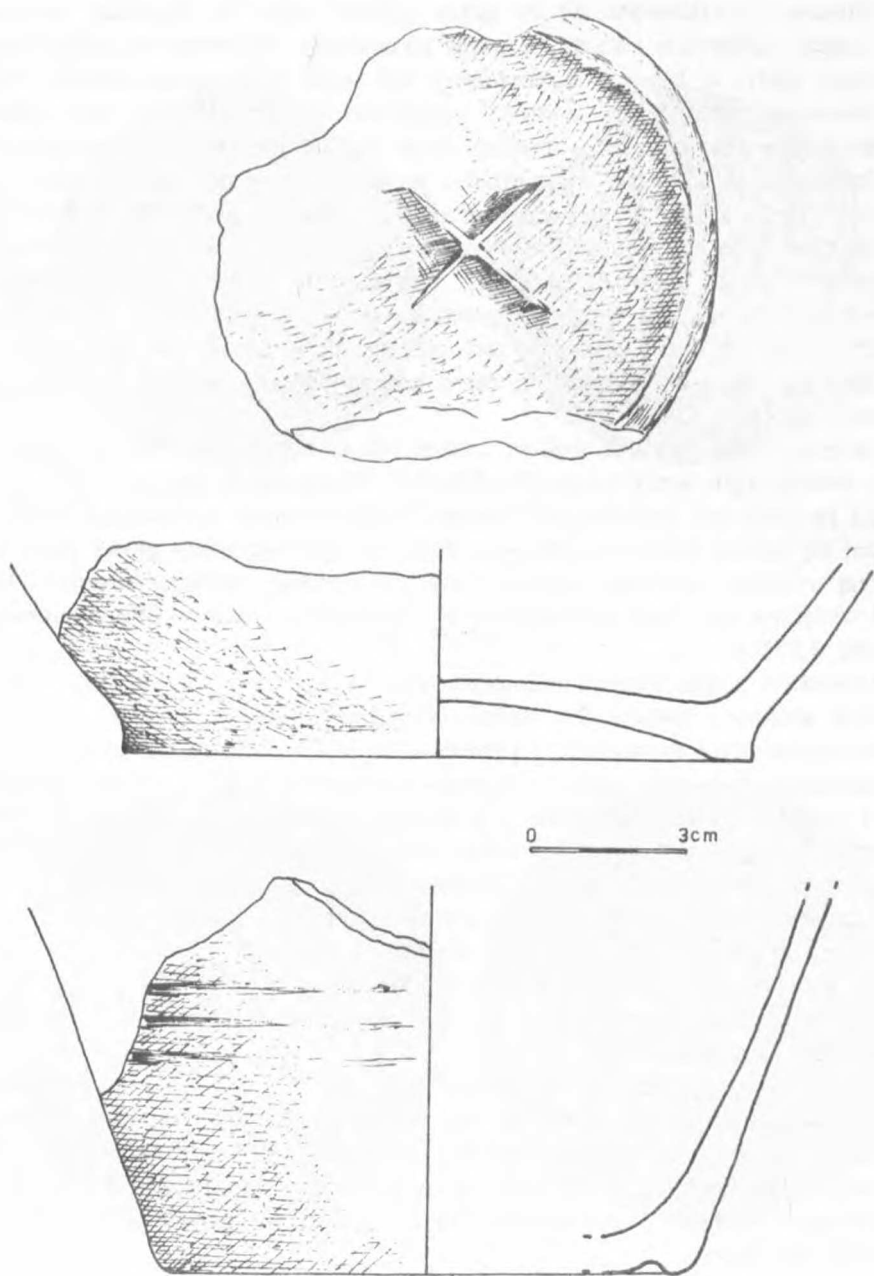
Monety znajdowały się przy południowej krawędzi chałupy, w II warstwie (99, 20–99, 10). Denary były ze sobą sklejone, w związku z tym i ich stan zachowania jest różny. Najgorzej zachowały się monety zewnętrzne (górną i dolną), które uległy silnemu utlenieniu i wydobyte zostały we fragmentach. Natomiast dwa środkowe egzemplarze są w lepszym stanie.

Rys. 2. Wilkowice, gm. Wartkowiec, stan. 1. Naczynie o baniastym brzuścu i cylindrycznej szyjce

Rys. 3. Wilkowice, gm. Wartkowice, stan. 1. Przykłady naczyń o esowatym profilu

Rys. 4. Wilkowice, gm. Wartkowiec, stan. 1. Przykłady den

Moneta 1 znajdowała się na górze „stosu” (rys. 5). Rysunek awersu jest niemal całkowicie zatarty, a napis nieczytelny. Widoczne są tylko trzy lukowate pasy, w których umieszczony był napis z imieniem władcy. Na zachowanym nieco lepiej rewersie przedstawiony jest jeździec na koniu trzymający w prawej ręce proporzec. Brak fragmentu monety uniemożliwia ustalenie czy należy ona do odmiany, na której za jeźdźcem znajduje się litera A, czy też krzyż. Waga zachowanych fragmentów monety wynosi 0,249 g.

Moneta 2 zachowana jest dobrze (rys. 5). Na awersie w perełkowym otoku wybity jest napis BOLESLAV, umieszczony w połączonych ze sobą perełkowych pasach. Na rewersie w perełkowym otoku znajduje się wyobrażenie jeźdźca na koniu, który w prawej ręce trzyma proporzec. Za plecami jeźdźca znajduje się litera A. Rysunek rewersu jest zachowany dość dobrze. Waga monety wynosi 0,329 g.

Moneta 3 jest również dobrze zachowana (rys. 6). Na awersie znajduje się w perełkowym otoku napis BOLESLAV. Wyobrażenie jeźdźca znajdujące się na rewersie jest podobne do rysunku umieszczonego na monecie drugiej i różni się jedynie kilkoma drobnymi detalami, np. nakryciem głowy jeźdźca. Istotną różnicą jest znak umieszczony za plecami jeźdźca: zamiast litery A znajduje się krzyż o mniej więcej równych ramionach. Waga monety wynosi 0,352 g.

Moneta 4 uległa silnemu utlenieniu (rys. 6). Na zachowanym fragmencie rysunek awersu i rewersu jest słabo czytelny. Na awersie, podobnie jak na wyżej omówionych monetach, w perełkowym otoku znajduje się umieszczony w perełkowych pasach napis, z którego czytelne są tylko trzy początkowe litery imienia księcia BOL(eslav); pozostała część napisu jest zatarta. Na rewersie widoczny jest rysunek jeźdźca na koniu. Za plecami jeźdźca znajduje się litera A. Waga zachowanego fragmentu monety wynosi 0,282 g.

Omówione denary reprezentują dwie odmiany:

- a) z literą A na rewersie (dwie sztuki),
- b) z krzyżem na rewersie (jedna sztuka).

Czwarty denar ze względu na zły stan zachowania nie może być dokładniej sklasyfikowany.

K. Stronczyński denary te oznaczył jako typ 54³, a S. Suchodolski jako typ V (książę na koniu)⁴. Należą one do monet bardzo rzadkich i znane są zaledwie w kilku egzemplarzach. Ponieważ nie wszystkie opisywane monety zachowały się w zbiorach, a informacje w źródłach nie zawierają dokładnych danych o miejscach odkryć, trudno w sposób jednoznaczny określić ich liczbę.

³ K. Stronczyński, *Dawne monety polskie dynastii Piastów i Jagiellonów*, cz. II, Piotrków 1884, s. 94.

⁴ S. Suchodolski, *Chronologia monet Władysława II i Bolesława Kędzierzawego*, „Wiadomości Numizmatyczne” 1961, z. 1, 2, s. 121.

Rys. 5. Wilkowice, gm. Wartkowiec, stan. 1

Denary Bolesława Kędzierzawego: 1, 2 – moneta 1; 3, 4 – moneta 2

Rys. 6. Wilkowie, gm. Wartkowie, stan. 1

Denary Bolesława Kędzierzawego: 1, 2 – moneta 3; 3, 4 – moneta 4

Rysunek dwóch denarów prezentuje K. W. Bandtkie (jak podaje „podług opisu monet Trzebuńskich”), określając je jako monety Bolesława Śmiałego⁵. O kilku egzemplarzach pisze również K. Stronczyński; wymienia trzy monety znajdujące się w zbiorach K. Swidzińskiego, R. R. Reichela i I. Zagórskiego. Dalsze dwa denary, które trafiły do prywatnych kolekcji, pochodziły ze skarbu w Pelczyskach (w zbiorze wilanowskim) i Golicach (zbiór hr. Natalii Kickiej)⁶.

W nowszej literaturze wymieniane są znaleziska ze skarbów z Golic (jedna sztuka)⁷, Anusina (liczba nieznana), Pelczysk (liczba nieznana)⁸, Głogowa (w próbie statystycznej obejmującej 1% wszystkich monet ze skarbu znalazły się dwie sztuki)⁹.

Wagę denarów typu S. 54 oblicza S. Suchodolski na podstawie czterech znanych egzemplarzy podając ich średnią wagę 0,345 g, a po dodaniu jednej monety opisanej przez Stronczyńskiego ustala ich liczbę na pięć sztuk i określa ich średnią wagę na 0,354 g¹⁰.

Z monet znalezionych w Wilkowicach jedynie dwa dobrze zachowane denary (moneta druga i trzecia) mogą być wykorzystane w tego typu obliczeniach. Ich średnia waga wynosi 0,3405 g, odbiega więc od obliczeń S. Suchodolskiego o 0,0045 g przy uwzględnianiu monet znajdujących się w zbiorach, albo o 0,0135 g przy uwzględnieniu monety opisanej przez K. Stronczyńskiego.

Wprawdzie S. Suchodolski omawiając monety z czasów Bolesława Kędzierzawego stwierdza, że denarów typu S. 54 nie można z całą pewnością przypisać temu władcy¹¹, zalicza je jednak do grupy monet wybijanych u schyłku jego panowania, po roku 1160¹². Na tej podstawie chronologię obiektu, w którym znaleziono monety, można określić na koniec trzeciej lub początek czwartej ćwierci XII w. Takie datowanie wydaje się w pełni uzasadnione, gdyż opierając się jedynie na ceramice chronologię chałupy nr 13 można byłoby określić na drugą połowę XII w.

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Łódzkiego

⁵ K. W. Bandtke-Stężyński, *Numismatyka krajowa*, Warszawa 1839, t. 1, s. 2, tabl. A, rys. 8, 9.

⁶ Stronczyński, *Dawne monety...*, s. 94–95.

⁷ A. Gupieniec, T. R. K. Kiersnowscy, *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Polski środkowej, Mazowsza i Podlasia. Materiały*, Wrocław 1965, s. 27.

⁸ Suchodolski, *Chronologia monet...*, z. 1–2, s. 111–123.

⁹ Z. Wilczewski, *Wstępna informacja o skarbie monet wczesnośredniowiecznych z Głogowa – próbka statystyczna*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1989, Ser. Numizmatyczno-Konserwatorska, nr 9, s. 117–124.

¹⁰ S. Suchodolski, *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław 1973, s. 51, tabl. 1.

¹¹ Suchodolski, *Chronologia...*, s. 118, 121.

¹² Suchodolski, *Mennictwo...*, tab. 1.

*Jacek Błaszczyk***THE FIND OF THE DENARII OF BOLESŁAW THE CURLY ON SITE 1 AT WILKOWICE
NEAR ŁÓDŹ, WARTKOWICE COMMUNE**

Most early medieval coins come from hoards, and only few are revealed by archaeological excavations. The Wilkowice coins were found in a feature defined as a hut, which contained numerous sherds of pottery made by hand and finished on the wheel. The hut was located within an open settlement.

Denarii of this type (no 54 according to Stronczyński's classification) were struck in the times of Bolesław the Curly after 1160. Accordingly, the feature that contained them dates from the turn of the 3rd/4th or from the 4th quarter of the 12th century.